

- 1) *pixadilpixo ijelt*. We love this book, Ens encanta aquest llibre
- 2) *idungosu ujelt*. She was reading this book, Ella llegia aquest llibre
- 3) *uθimbi idungexo jelt*. That girl is reading a book, Aquesta noia llegeix un llibre

D'on es dedueix, per exemple, que, a més de *jelt*, *idung* vol dir 'llegir'. I confesso encara que, probablement pel material tan escàs que exposo i pel temps que ha passat, no (em) queda clar com s'hi manifesta la diferència entre el mateix díctic que surt repetit, almenys en anglès i català, en els dos primers exemples. Ben al marge d'això, com que l'expressió sembla que va arribar a popularitzar-se més enllà de la lingüística, per internet es poden trobar derivacions ben diferents sobre *bongo-bongo*.

Pel que fa a la meua experiència com a traductor seu, afegiré un breu resum de consideracions i nivells. Amb una casuística molt i molt extensa, les propostes teòriques que promovia eren tan enriquidores que una senzilla versió literal hagués quedat del tot insuficient. Per aquest motiu justament amb la traducció s'oferien adaptacions, comentaris o ajustaments aplicables a la llengua d'arribada. Per distingir aquests dos nivells textuais, s'exposava per una banda el text base sense claudàtors i, amb claudàtors i sovint en notes al peu, tots aquells suggeriments que el traductor afegia. En aquest cas hi ha sobretot especificacions sobre matisacions i en general com a ampliació de detalls en castellà a propòsit d'un fenomen fonètic, gramatical, lèxic... Com també afegits d'exemples i ampliacions similars però no del tot coincidents, deguts a aspectes teòrics de contingut, d'estratègia docent i d'equivalència conceptual per la necessitat d'especificacions motivades per la hispanització. I requerides per tot això, encara hi havia addicions d'autors amb dades bibliogràfiques i també sovint amb alguna exposició resumida dels afegits. Entre altres, pel que fa de nou a la traducció de *Semántica*, hi ha tot un seguit de referències a Emilio Alarcos Llorach, José Luis Aranguren, Dumitru Copceag, Eugenio Coseriu, Henry Lefevre, Maurice Molho, Bernard Pottier, Antonio Quilis, Adam Schaff, Bruno Shell, Georges Straka, Harald Weinrich, Alonso Zamora Vicente...

I en últim terme algunes vegades, diria tres o potser quatre, vaig haver d'enviar-li consultes per precisar aspectes que no em resultaven prou aclarits en la confluència entre anglès i castellà. Tot es va resoldre perfectament amb els detalls que van caldre.

Com es pot comprendre, per a mi va ser una experiència decisiva que guardo amb un reconeixement infinit i ara amb molta pena.

Ramon CERDÀ MASSÓ

GERMÀ COLÓN DOMÈNECH
(Castelló de la Plana, 1928 – Barcelona, 2020)

Roda el món i torna al Born. La de Germà Colón, nascut a Castelló de la Plana el 30 de novembre de 1928 i traspassat a Barcelona el 22 de març de 2020, se'm figura una trajectòria vital d'anada i tornada (d'aquí el refrany inicial, que reprendré al final). A Castelló neix, i Castelló l'acabarà fent el seu fill predilecte. A Barcelona rep la formació universitària, i Barcelona l'acull les darreres dècades de vida fins al seu traspàs. Entremig, el gruix de la carrera docent i acadèmica en el camp de la filologia catalana, hispànica i romànica, el desenvolupa a la Universitat de Basilea, un dels centres més prestigiosos de la romanística europea, on acabarà creant escola.

En les primeres passes de la seva carrera, que mira cap al nord (Barcelona, Basilea), Germà Colón mostra ja una curiositat i un afany de saber voraçs: passa d'estudiar l'àmbit lingüístic (o dialectal) més immediat, els parlars de la terra natal, a interessar-se pel conjunt de la llengua (cata-

lana) i a estendre el camp d'estudi a les llengües germanes fins a esdevenir un romanista integral, un referent de la lingüística i la filologia romàniques dels darrers temps.

Castellonenc, valencià i —en un sentit ampli— també “català”: són facetes de Germà Colón subsumides, a parer meu, dins de la seva condició superior de membre de la romanicitat i de la romanística: de fet, un romanista imbuït del *modus operandi* germànic de mestres com Walther von Wartburg. Al llarg de la seva vida Colón es va anar vestint amb diverses capes de sabers, i manifestà una admirable capacitat per estructurar i transmetre el saber adquirit.

Germà Colón féu els estudis primaris i secundaris a Castelló de la Plana, i els estudis superiors a la Universitat de Barcelona, on aviat va establir contacte amb mestres com Antoni M. Badia i Margarit, Martí de Riquer o Joan Bastardas; mestres als quals va retre sempre gratitud (vegeu, per exemple, el text intítulat «Els meus mestres», en el 60è aniversari [1992] de les *Normes* de Castelló [1932]). Mestres com Josep Maria de Casacuberta també, de qui escriu: «Des de l'any 1950 he estat col·laborador assidu de la seva col·lecció «Els Nostres Clàssics» i allà he pogut portar a cap principalment l'edició dels Furs de València en companyia del jurista Arcadi Garcia Sanz».

Llicenciat el 1951 a la Universitat de Barcelona, obté una beca del CSIC per tal de completar estudis al Centre de Dialectologia General de la Universitat de Lovaina, sota la direcció del professor romanès Sever Pop. És allí on coneix Marie-Louise, estudiant del darrer any de llicenciatura amb la qual es casarà al cap d'un any. En aquells primers anys de la dècada un jove Germà Colón es comença a revelar amb diverses mostres de precocitat com a catalanista i romanista: així, l'article en coautoria amb el mestre Badia i Margarit, publicat el 1952 a la revista *Orbis* de Lovaina, en què es dona a conèixer el projecte d'un Atlas Lingüístic del Domini Català del qual tant Badia com Colón seran promotors; la defensa a Madrid, també el 1952, de la tesi doctoral sobre el parlar de Castelló, dirigida per Badia. Poc després, en 1953, publica a la prestigiosa *Revista de Filologia Espanyola* un article sobre «El concepto ‘otoño’ en catalán y su posición en las lenguas romances», en què desputa la curiositat per la història del lèxic i la lingüística romànica; el mateix any 1953 participa en el VII Congrés Internacional de Lingüística Romànica, organitzat per Badia a la UB, i en el qual enlluerna, amb la seva ponència sobre el valencià, l'eminent professor suís Walther von Wartburg. S'explica molt bé, doncs, que aquest li proposi una plaça de lector d'espanyol a la Càtedra de Basilea, ciutat i universitat que esdevindran casa seva, i on desenvoluparà una tasca docent i investigadora de primer rang al llarg de tota una vida professional.

El mestratge de Walther von Wartburg encamina Colón especialment a l'estudi de l'àmbit gal·loromànic, en particular arran de la col·laboració de deu anys (1954-1964) al *Französisches etymologisches Wörterbuch (FEW)*, en sigles. Una mirada sobre aquest gran diccionari ens l'ofereix molts anys després (2005) el mateix Colón dins de la revista *Estudis Romànics*: «El *Französisches Etymologisches Wörterbuch* de Walther von Wartburg, a propòsit de la publicació dels índexs generals»;¹ contribució en què revela com els seus col·laboradors anomenaven familiarment el mestre suís amb un reverent i afectuós «le Patron». I molts anys abans, al pròleg del seu llibre *El léxico catalán en la Romania* (1976), Colón havia expressat ja la seva gratitud al gran mestre:

Durante diez años me cupo el honor de colaborar con W. von Wartburg, primero como asistente, más tarde como redactor, en su monumental *FEW*. Al recordar esos viejos tiempos quiero decir lo mucho que le debo.

Acabo de referir-me als mestres de Colón, però resulta obvi que ell mateix esdevingué al cap dels anys igualment mestre de molts altres professors i investigadors, fent girar així la roda de la

1. <<https://publicacions.iec.cat/repository/pdf/00000015/00000054.pdf>>.

transmissió intergeneracional del coneixement. A la Universitat de Basilea, la seva universitat de tota la vida, va crear una escola de romanistes, l'anomenada «escola de Basilea»; foren sobretot romanistes d'àrea germànica, molts dels quals acabaren adquirint també el perfil més específic de catalanistes: així, dos membres de la Secció Filològica de l'IEC, Curt Wittlin (traspasat el 2019) i Beatrice Schmidt, presidenta de l'Associació Internacional de Llengua i Literatura Catalanes (AILLC) en el moment de la redacció d'aquesta necrològica (2020). D'aquell primer escriu Colón: «vaig tenir el privilegi de dirigir la primera tesi doctoral en català i sobre un tema català el 1965; fou la tesi de Curt Wittlin».

Durant més de quaranta anys de docència a Basilea (1954-1987), va demostrar uns dots pedagògics excepcionals, segons que testimonien alumnes i deixebles. Va dirigir dinou tesis doctorals y set *Habilitationschriften*. I no va deixar d'impartir classes pràctiques de llengua, exigent com era pel que fa a la correcció oral i textual en espanyol, català o altres llengües romàniques.

Cal tenir en compte, a més, que, durant aquesta llarga carrera docent a Basilea, fou de manera simultània i més ocasional professor a la Universitat d'Estrasburg (de 1968 a 1972) i a la Universitat Autònoma de Barcelona (1973-1974).

Des de la seva càtedra de llengua i literatura espanyoles, obtinguda el 1967 a Basilea, continuà exercint de romanista integral, indagant en la llengua espanyola i en la catalana, i en les altres llengües congèneres. El marc romànic de les seves investigacions s'anuncia en títols diversos, com l'esmentat sobre les designacions de 'tardor' «en catalán y su posición en las lenguas romances» (1953); o en tot un clàssic, com és l'esmentada recopilació *El léxico catalán en la Romania* (1976), a la qual segueix una versió més breu en català, de 1993 (*El lèxic català dins la Romània*). I també en *El español y el catalán juntos y en contraste* (1989), del qual no seré pas l'únic a recuperar unes consideracions sobre la descoberta de la diversitat lèxica confrontada entre dues llengües, de la —doble— riquesa del bilingüe, que l'encarrilaran cap a l'estudi ampliat del conjunt de llengües germanes amb la perspectiva integral del romanista:

A ningún catalanoparlante le cedo un ápice en pasión por mi lengua materna, pero pocos me superarán en admiración por la espléndida lengua española. Así, me he aproximado a las dos, a su historia milenaria y entrecruzada de rutas comunes o divergentes, con un cariño que la lejanía geográfica hace más intenso y ampara de los roces de la cotidianidad.

La jubilació acadèmica a la Universitat de Basilea (1997), a la qual va seguir poc després (2000) la mort de la seva esposa Marie-Louise, no va suposar, en absolut, una retirada de l'estudi ni de la investigació. En aquest temps finisecular, ja com a emèrit, comença a girar la mirada cap al sud: Barcelona i l'Institut d'Estudis Catalans (del qual havia estat nomenat membre corresponent el 1966 i després, el 1993, numerari), el seu Castelló de naixença... El 2002 decideix, generós, fer donació de la seva valuosíssima biblioteca personal, tresorejada al llarg de dècades de tasca investigadora a Basilea, a la Universitat Jaume I, de la seva ciutat. I arran d'això aquell mateix any es constitueix la *Fundació Germà Colón*, que s'obre a «investigadors i estudiosos de la Filologia Romànica d'arreu del món», tal com es llegeix a la pàgina web de la Fundació.² D'altra banda, durant la primera dècada del nou segle coneixerà a Barcelona la filòloga i professora de la Universitat de Barcelona Maria-Pilar Perea, amb qui col·laborarà en diferents treballs, i que esdevindrà la seva esposa el 2008. I serà Barcelona el seu lloc de residència en aquesta darrera etapa de vida.

La producció científica de Germà Colón és ingent. Només ens cal consultar la bibliografia completa i actualitzada per Maria-Pilar Perea a la pàgina web de la Fundació Germà Colón. Els

2. <<http://www.fundaciocolon.uji.es/>>.

seus interessos s'emmarquen dins la Romània i la romanística, i ocasionalment desborden fins i tot aquest marc, com en l'estudi consagrat a les primeres traduccions romàniques i germàniques del *Quixot*: *Die ersten romanischen und germanischen Übersetzungen des Don Quijote* (1974).

Colón fou un enamorat dels mots, i de llurs històries, que és tant com dir que fou un "filòleg" en el sentit literal o etimològic de la paraula. No és estrany, per tant, el títol que triaren Emili Casanova i M. Teresa Echenique com a editors del llibre *El deler per les paraules. Les aportacions de Germà Colón a la romanística* (2008), que aplega les contribucions a l'homenatge rebut en 2004 a la seu valenciana de la Universitat Internacional Menéndez Pelayo. Fou també filòleg en el sentit més estricte (*DIEC*) d'estudis dels textos i els seus aspectes lingüístics, i en el d'editor de textos: destaquem en aquest sentit les *Regles d'esquivar vocables o mots grossers o pagesívols*, conegut text de la fi del segle xv sobre l'autoria del qual va polemitzar amb Badia en diversos treballs (2011, 2015); les edicions crítiques dels *Furs de València* (9 vols., 1970-2002); el *Llibre de Consolat de Mar* (5 vols., 1981-1989; 2a edició, 2001); i *El "Lexicon puerile" (1560) de Lorenzo Palmireno* (2003). En la mateixa línia, s'interessà per obres literàries en català (Ramon Llull, *Tirant lo Blanc*, Ausiàs March, Jaume Roig) i en castellà (el *Buscón*, el *Libro de Buen Amor* y *La Celestina*). I com s'espera de qui ressegueix l'avenç de la pròpia disciplina, redactà un bon centenar de ressenyes en revistes científiques (solia dir-nos que escriure ressenyes instrueix molt).

Tornant als homenatges, en va rebre des de diversos àmbits: la romanística germànica, la catalanística i la hispanística; des d'universitats com l'Autònoma de Barcelona i la Jaume I del seu Castelló. I recordo molt especialment el que se li va retre a la seva *Alma Mater*, la UB, el 27 de novembre de 2014, a quatre dies del seu 86è aniversari.

D'entre les activitats corporatives i els càrrecs que va assumir, en destacaré els de membre, corresponent (1966) i numerari (1993), de l'Institut d'Estudis Catalans; membre de l'Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana (1995); membre corresponent de la Reial Acadèmia de Bones Lletres (1963) i de la Real Academia Española (1984); conseller del *bureau* de la *Société de Linguistique Romane* (1980-1986, 1989-1995); membre del Comitè de Redacció de la revista *Estudis Romànics* des de la seva represa (2000), i actiu col·laborador.

A la tardor de la vida, li arribaren múltiples distincions i reconeixements. Així, doctorats *Honoris Causa* per quatre universitats del domini lingüístic: les de València (1984), Alacant (1990), Jaume I (1992), i Autònoma de Barcelona (2003). Significativament, les tres universitats valencianes i una, l'Autònoma, de vinculada al Cap i casal barceloní; a les quals cal sumar la Complutense de Madrid (2007). A més, va rebre els següents premis i distincions: Premi Prat de la Riba de l'IEC (1979), Premi Serra d'Or (1981), Creu de Sant Jordi (1985), Premi Sanchis Guarner de la Fundació Jaume I (1987), Premi d'Honor de les Lletres Valencianes (1988), Gran Cruz de Alfonso X el Sabio (1999), Medalla d'Honor de la Xarxa Vives d'Universitats (2014), nomenament com a Fill Predilecte de Castelló de la Plana (2014). I la medalla concedida per l'Acadèmia Valenciana de la Llengua (2016), que una representació d'aquesta li va lliurar al seu darrer bastió de romanista, el Carrer del Bruc de l'Eixample de Barcelona.

Una segona joventut (intel·lectual i humana)

D'ençà de la seva jubilació el 1997 va començar a freqüentar una de les seves ciutats, Barcelona, on es va traslladar definitivament l'any 2006. La tasca investigadora de les dues darreres dècades de vida l'aproxima a l'IEC, on assistí a les reunions mensuals de la Secció Filològica fins que la salut, en els darrers anys més precària, li ho va impedir. A l'Institut dirigí dos projectes: el *Vocabulari de la Llengua Catalana medieval de Lluís Farauo de Saint-Germain* (des de l'any 2000) (<<https://www.iec.cat/farauo/>>), i també l'edició electrònica del *Refranyer Aguiló* (des de 2010).

A propòsit d'aquest segon, cal destacar una faceta prou desconeguda de Colón, la d'estudis de la paremiologia, que va conrear en treballs com «Fons romànic d'alguns refranys hispànics»,

dins *Germà Colón: les llengües romàniques juntes i contrastades* (2005); i també «Los refranes en la Romania», text que presideix el llibre col·lectiu *Paremiologia romance. Los refranes meteorológicos* (2010). Una altra orientació dels darrers anys és l'anomenada “estratigrafia dialectal”, visible a través d'una eina digital³ que ens mostra ítems selectes sobre l'evolució històrica i dialectal del català amb els corresponents mapes de referència.

La generositat científica, la bonesa

Una mostra ben palesa de la seva generositat amb mestres i col·legues és l'abundosa i persistent contribució a miscel·lànies d'homenatge; entre d'altres, a Wartburg, Baldinger, Straka, Séguy, Moll, Alinei, Badia, Zamora Vicente, Mondéjar, Badia, Bastardas, Veny o Haensch.

Aquesta generositat científica fou subratllada per Joan Veny en ocasió del vuitantè aniversari de Colón celebrat a la Secció Filològica de l'IEC en 2008, dins d'un text («Germà Colón, passió per la filologia») recollit posteriorment al llibre *Per la llengua pròpia* (2019: 134): «Jo voldria subratllar uns quants aspectes, altament positius, que ornin la teva persona. Primerament, la generositat científica. Sempre has estat obert a les consultes filològiques que se t'han fet [...]».

Som molts els que ens vam beneficiar de les seves generositat i bonesa: jo mateix guardo com un tresor la carta manuscrita datada a Basilea el 26 de desembre de 1990 en què m'obsequia amb els resultats d'una enquesta feta ad hoc per terres valencianes meridionals sobre la designació de *basquet*, nom de recipient per a fruita, arran d'una consulta i una investigació meves d'uns mesos abans.

Generositat, bonesa. Són qualitats que se sumen a les virtuts professionals del filòleg, del difusor de la catalanística a Basilea i Suïssa, de l'hispanista, del romanista integral. D'un dels seus darrers projectes, el *Refranyer Aguiló*, he volgut triar el refrany *Roda'l món y torna al Born* [sic],⁴ que trobo idoni per retratar un viatge vital d'anada i tornada: de Castelló a Barcelona; d'ací, a terres de frontera romanico-germànica (Lovaina i Basilea); i novament a Barcelona, tot estretint alhora els llaços filials amb el Castelló natal. *Roda el món i torna al Born*: en evocació i record del mestre Germà Colón.

José Enrique GARGALLO GIL
Universitat de Barcelona
Institut d'Estudis Catalans

MANUEL ALVAR EZQUERRA
(1950-2020)

Declaraba Manuel Alvar Ezquerria a Jesús Sánchez Lobato en la entrevista de *Cálamo* (FAS-PE, n° 59, abril-junio, 2012, 3-7): «Bien es cierto que cuando finalicé mis estudios universitarios quise ampliar lo aprendido y me marché a Francia, donde fui alumno de Bernard Quemada, el artífice de la moderna lexicografía (y de la lingüística computacional) en Europa, con quien terminé realizando una tesis de tercer ciclo, mi primer libro sobre la materia, el *Proyecto de lexicografía española*, que todavía sigue citándose pese a los 36 años que tiene encima, y pese a que práctica-

3. <<http://www.ub.edu/lexdialgram/estratigrafia/html/pagina1.html>>.

4. Un altre recull —d'allò més actual— de refranys del català, la *Paremiologia catalana comparada digital* (PCCD) de Víctor Pàmies, la registra com a tipus parèmic (o *paremiotipus*) i amb l'entrada *Roda el món i torna al Born*, amb nombroses fonts de referència, però no, lògicament, l'encara inèdit *Refranyer Aguiló*: <<https://pccd.dites.cat/?paremiotipus=Roda+el+m%C3%B3n+i+torna+al+Born>>.